

ЮРИДИЧНА НАУКА ЯК РУШІЙНА СИЛА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

LEGAL SCIENCE AS THE DRIVING FORCE FOR THE EFFECTIVE DEVELOPMENT OF THE LEGAL STATE

Сидоркіна Р.Д., доцент кафедри права

Західнодонбаський інститут

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Житник М.О., доцент кафедри права

Західнодонбаський інститут

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Стаття присвячена висвітленню питань щодо значення і ролі сучасної моделі юридичної науки в ефективному розвитку правової держави за умови викликів та загроз. Становлення і розвиток багатостраждальної України як правової та європейської держави залежить від якісної освіти та модернізованої юридичної науки. На основі аналізу сучасних наукових джерел встановлено, великою загрозою і викликом для всієї освіти і науки стали пандемія COVID-19 та воєнна агресія росії проти України. Назріла необхідність усвідомити вказані трансформації, пізнати сучасні перетворення в усіх сферах життя українського населення. Юридична наука виявляє, досліджує проблеми державно – правового характеру, вивчає явища, події, аналізує їх та надає пропозиції по удосконаленню правового врегулювання суспільних відносин. В статті представлено результати теоретичного дослідження існуючих підходів щодо значення науки та зростання її ролі в умовах війни. Акцент зроблено на підвищення значення особи в українському суспільстві в умовах сьогодення. Наголошується, наука є важливим чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання. В умовах війни юридична наука зазнала суттєвих позитивних змін пов'язаних з переходом пріоритету загальноновизначених норм міжнародного права над нормами національного законодавства. Встановлено, підвищення ефективності юридичних досліджень науковими колами, дають можливість розв'язувати щоденні складні питання держави в умовах сьогодення. Охарактеризовано головні завдання юридичних наук, щодо розуміння державних явищ; проведення виваженої юридичної політики; підвищення правової культури населення. Пропонується науковим колам суттєво впливати на розробку концепцій законодавчих актів, більше уваги приділяти їх систематизації, реально втілювати у юридичну практику принцип верховенства права та Конституції України. Особливої уваги в статті приділено втратам нанесеним війною освітній та науковій інфраструктурі. Автори переконані, передумовою відновлення освіти й науки є перегляд правового статусу закладів освіти й наукових установ і надання їм автономії, що зменшить залежність від бюджетного фінансування. З огляду на важливість порушених в статті питань, пропонується вирішувати проблеми в юридичній науці шляхом системного оновлення законодавства на основі юридичних наукових досліджень та прийняття державою своєчасних виважених політичних й економічних рішень.

Ключові слова: наука, юридична наука, наукові кола, правова держава, верховенство права, правова культура.

The article is devoted to highlighting issues regarding the importance and role of the modern model of legal science in the effective development of the rule of law in the face of challenges and threats. The formation and development of the long-suffering Ukraine as a legal and European state depends on high-quality education and modernized legal science. Based on the analysis of modern scientific sources, it has been established that the COVID-19 pandemic and Russia's military aggression against Ukraine have become a great threat and challenge for all education and science. There is a need to realize the indicated transformations, to learn about modern changes in all spheres of life of the Ukrainian population. Legal science identifies, investigates problems of a state-legal nature, studies phenomena, events, analyzes them and provides proposals for improving the legal regulation of social relations. The article presents the results of a theoretical study of existing approaches to the importance of science and the growth of its role in the conditions of war. The emphasis has been placed on increasing the importance of the individual in Ukrainian society in the present conditions. It has been emphasized that science is an important factor in the progress of society, improving the well-being of citizens, and their spiritual and intellectual growth. In the conditions of the war, legal science underwent significant positive changes associated with the transition of priority of generally recognized norms of international law over the norms of national legislation. It has been established that increasing the effectiveness of legal research by academic circles makes it possible to solve daily complex issues of the state in the present conditions. The main tasks of legal sciences have been characterized, regarding the understanding of state phenomena; conducting a balanced legal policy; improving the legal culture of the population. It has been proposed that academic circles should significantly influence the development of legislative acts concepts, pay more attention to their systematization, actually implement the principle of the rule of law and the Constitution of Ukraine in legal practice. Special attention has been paid to the educational and scientific infrastructure losses caused by the war. The authors are convinced that a prerequisite for the restoration of education and science is to review the legal status of educational and scientific institutions and grant them autonomy, which will reduce dependence on budget funding. Given the importance of the issues raised in the article, solving problems in legal science is possible through a systematic update of legislation on the basis of legal scientific research and the adoption of timely, balanced political and economic decisions by the state.

Key words: science, legal science, academic circles, legal state, rule of law, legal culture.

Актуальність теми. Ефективний розвиток сучасної України і становлення її як європейської держави залежить від різних сфер, а саме: якісної освіти, модернізованої науки, особливо юридичної, успішного розвитку економіки. Важливою загрозою та викликом для держави, в тому числі для всієї системи освіти і юридичної зокрема, стали пандемія коронавірусної інфекції та воєнна агресія росії проти України.

Назріла необхідність осмислити вище зазначені трансформації, пізнати сучасні перетворення в соціальній, економічній, правовій сфері. У визначенні шляхів розвитку України як правової, соціальної держави велика роль безумовно належить особливому виду науки, юридичної. Оскільки саме вона досліджує і виявляє державно-правові

проблеми, вивчає предмети, явища, події, які пов'язані з державно-правовими процесами, надає можливість запропонувати пропозиції по удосконаленню врегулювання суспільних відносин за допомогою права, закону та миттєво реагує на виклики сьогодення.

Слід зауважити, що значення юридичних наук в умовах війни, поступово зростає, оскільки це обумовлено як необхідністю підняти роль особи в українському суспільстві та захистити її права і свободи.

Аналіз наукових досліджень свідчить про постійну увагу вчених до питання значення та ролі юридичної науки в розвитку правової держави в умовах сучасних загроз Україні.

Значний внесок у розвиток вітчизняної юридичної науки, її стану та сутності здійснили відомі вчені – Т. Гуменюк [6], О. Дубасенюк [7], Н. Корчак [4], Л. Луць [12] та інші.

Однак, існує необхідність прискорити удосконалення процесів пов'язаних із правотворенням та правозастуванням, враховуючи всі виклики в Україні, і це можливо в рамках юридичної науки.

Метою статті є висвітлення питань значення сучасної моделі юридичної науки в ефективному розвитку правової держави за умови викликів та загроз.

Виклад основного матеріалу. Якісна освіта і наука, зокрема юридична є наріжним каменем збереження України як держави, основою нашого майбутнього, а тому забезпечення і оцінювання їх якості не можуть бути позбавлені нашої уваги. Від початку повномасштабного вторгнення російського агресора, українська вища освіта працює в умовах воєнного стану, навчальні та наукові заклади вирішують питання безпеки освітнього процесу і, по суті, можливості існувати та працювати надалі [1, с. 4].

Саме завдяки якійсній освіті суспільство зможе долати складнощі сучасного життя, забезпечувати свободу інтелектуального та професійного вибору, а тому держава повинна рухатися шляхом максимального сприяння розвитку освіти, в тому числі вищої, юридичної [2, с. 53].

Юридична наука, залишатиметься складовою частиною цивілізаційної та духовної культури. Підтвердженням тому є положення преамбули до Закону України від 26 листопада 2015 року «Про наукову і науково-технічну діяльність» про те, що рівень розвитку науки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання, а її розвиток – джерело економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти [3].

Слід зауважити, що юридична наука в умовах сучасності зазнала суттєвих змін, оскільки поступово відбувається перехід пріоритету загальноновизнаних норм міжнародного права над нормами вітчизняного законодавства. Тобто, міжнародне право набуває потужного авторитету і стає інструментом міждержавного співробітництва. Позитивні зміни в усіх сферах соціального життя здійснюються і спрямовуються державою шляхом правового регулювання суспільних відносин. А це свідчить, що без піднесення авторитету юридичних наук, підвищення ефективності юридичних досліджень, урахування їх рекомендацій та висновків, неможливо розв'язувати складні завдання держави в умовах війни.

В таких реаліях життя українського суспільства, перед наукою виникають важливі завдання, а саме: поглиблювати розуміння сучасних державно-правових явищ і відповідно прогнозувати їх майбутнє; розробляти рекомендації для влади щодо проведення якісної та реальної юридичної політики; особливої уваги приділяти підвищенню правової культури населення, завдяки проведеним системним заходам в освітній, інформаційній, організаційній сферах.

Слід погодитись з думкою науковця Корчак Н.М., що недооцінка ролі юридичної науки та її досягнень на державному рівні призводить до низького рівня правової культури та виникнення «дефектів» правосвідомості. Можна стверджувати, що юридична наука є живою матерією в державному «організмі», яка має постійно розвиватись і виконувати притаманні лише їй соціально-юридичні функції [4, с. 220].

Тож, виникає потреба у різних формах виховного процесу, а саме: а) розвиток сімейного правового виховання; б) покращення правової освіти в навчальних закладах, систематична профілактична робота правопорушень серед осіб, схильних до їх вчинення; в) правова пропаганда засобами масової інформації. При реальному використанні наведених чинників ми зможемо зменшити правовий нігі-

лізм в нашій державі. Особливу увагу необхідно звертати на підготовку кваліфікованих юристів, які зможуть на професійному рівні донести населенню розуміння законів, їх необхідність та цінність, запозичення позитивних правових надбань інших держав світу; подальша інтенсивна інтеграція до міжнародного права [5].

Особливе значення в здійсненні цих та інших завдань належить як теоретичним так і галузевим юридичним наукам. Саме вони повинні розробляти сучасні підходи, щоб об'єктивно здійснювати аналіз, давати оцінки та прогнози державно-правовим явищам і стабілізувати життя українського суспільства на принципах демократії.

Цікавою думкою поділилась вчена Гуменюк Т. Вона зауважує, що особливостями розвитку сучасної юридичної науки є: соціологізація сучасної юриспруденції; обумовленість напрямів розвитку юридичної науки різними типами праворозуміння; дослідження євроінтеграційних проблем розвитку та функціонування правової системи; взаємозв'язок розвитку юридичної науки з основними напрямками розвитку та модернізації юридичної освіти; зростання питомої ваги порівняльно-правових досліджень та вдосконалення іншої правової методології [6, с. 188, 192].

Варто приєднатись до пропозиції науковця, яка вважає, що рушійними юридичної науки є не тільки наукові кола, юристи але й молодь, яка обирає професію юриста. Тому в умовах сучасних викликів, необхідно виокремити юридичну освіту, метою якої є формування компетентностей, необхідних для розуміння права, його застосування, а також зміст основних юридичних інститутів. Важливим є практична орієнтація юридичної освіти.

На думку Дубасенюк О., розкриваючи закономірності існування і розвитку явищ реального світу, наукове пізнання тим самим створює надійну основу розуміння їх сутності й практичного використання. Класичний метод пізнання базується на тому, що критерієм істинності знання є суспільна практика [7, с. 125].

Практична складова навчального процесу є потужним чинником формування правового мислення здобувачів вищої юридичної освіти, позитивно впливає на підвищення їх правової культури, дозволяє усувати дисбаланс між попитом та пропозицією щодо кваліфікованих працівників на ринку праці, сприяє міжнародному іміджу вищої освіти України [8, с. 21].

Безумовно, такий підхід відповідає положенням Конституції України про професійну правничу допомогу (ст. 131-2), професійну діяльність у сфері права (ст. 127) та правничу професію (ст. 131) [9]. Нажаль, лише підготовка кадрів для розвитку юридичної науки не достатньо, виникає потреба якісного проведення реформ в самій системі їх підготовки.

Нагальними залишаються проблеми розвитку сучасної правової держави та правової системи України, вдосконалення законодавства на засадах демократії. Правова система повинна упорядковуватись, більше уваги приділяти необхідним питанням систематизації нормативно-правових актів України. Експертні кола серед науковців повинні ґрунтовно впливати на розробку концепцій законодавчих актів.

Головними напрямками розвитку юридичної науки є втілення у політико-правову практику принципу верховенства права, Конституції України та її законів, реалізації принципів щодо визнання людини найвищою соціальною цінністю, народного суверенітету, поділу влади, ідеологічної, економічної і політичної багатоманітності [10, с. 7].

Дотримуюсь думки вченого Луць Л., який вважає, що метою існування правової науки є вироблення знань та їх організація у відповідну систему, а також створення способів та засобів розв'язання проблем, що виникають у ході функціонування та розвитку правових явищ, зокрема і юридичної практики [11, с. 23].

З огляду на це, юридична наука в першу чергу повинна визначити фактичні параметри державної влади і місцевого самоврядування в Україні, розробити реальні пропозиції щодо механізму взаємодії всіх державних структур.

Слід констатувати, що від початку повномасштабного вторгнення російського агресора, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, українська освіта та наука працює в умовах воєнного стану, навчальні заклади вирішують питання безпеки освітнього процесу. Велика кількість біженців, внутрішньо переміщених осіб серед здобувачів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників, вплив обстрілів і тривалих повітряних тривог на освітній процес зумовили значні освітні втрати, обсяги яких можна бути визначити згодом. Має місце масштабне руйнування освітньої та наукової інфраструктури. Статистичні дані Уряду України свідчать про пошкодження більше 1259 навчальних закладів, а це 11% від загальної їх кількості у країні. Половина зруйнованих і пошкоджених закладів розташовані у Донецькій, Харківській та Луганській областях. Причинами руйнувань і втрат інфраструктури були воєнні дії, під час яких навчальні та наукові заклади були безпосередньою ціллю атаки. Руйнування відбувалися внаслідок прямого влучання снарядів або бомб, осколків та уламків снарядів.

Протягом 2022 року освітній процес в навчальних закладах зупинявся на певний час через повномасштабне вторгнення РФ. Для здобувачів освіти, які проживають на окупованих територіях, доступ до повноцінного навчання залишається обмеженим або недоступним через проблеми зі зв'язком і погрози окупаційних адміністрацій. За кордоном продовжують перебувати 13% здобувачів і 3% викладачів. Найбільше їх виїхало зі східних і південних областей, які частково досі перебувають під окупацією, на території яких ведуться активні бойові дії або які розташовані близько до кордону з росією.

Слід зауважити, що навчання під час пандемії COVID-19 дозволив адаптуватися до дистанційної форми під час воєнного стану. Проте така форма несе ризики погіршення якості освіти. Важливо вказати, що таке навчання призводить до збільшення навантаження на студентів та викладачів, погіршує психоемоційний стан учасників освітнього процесу.

Уряд України та місцеві органи влади намагаються забезпечити якомога швидше відновлення очного доступу до освіти, тому в районах, де інфраструктура постраждала, першочерговим заходом є забезпечення інтернетом, комп'ютерами, джерелами живлення. Очне навчання у закладах освіти можливе лише за умови наявності укриття. За даними Міністерства освіти та науки, укриття підготовлено для 80% навчальних закладів по всій Україні.

Забезпеченість укриттями краща у західних та центральних областях і гірша в областях, розташованих ближче до кордону з росією або до зони бойових дій.

У майбутньому післявоєнне відновлення України, відповідно до планів органів влади, планується проводити з широким залученням коштів міжнародних партнерів. Координацію та планування відбудови інфраструктури має здійснювати Міністерство інфраструктури.

Важливо зазначити, передумовою відновлення освіти й науки є на нашу думку, зміна правового статусу закладів освіти й наукових установ, які мають отримати більшу академічну, фінансову, організаційну та кадрову автономію, це зменшить залежність від бюджетного фінансування.

Верховна Рада України ухвалила Державний бюджет на 2025 рік. За останні два роки бюджет на освіту і науку зріс на 35% – з 143,4 млрд. грн. до 194,3 млрд. грн. Фінансування науки у 2025 році збільшиться у сім разів – до 14,5 млрд. грн. У 2024 році на це було закладено 2,2 млрд. грн. На підтримку пріоритетних наукових досліджень виділено 12,5 млрд. грн. Це на 292 млн. грн. більше, ніж у 2024 році. Враховуючи ситуацію в Україні, основні напрями включають розробки в основному у сфері енергетики, оборонних технологій, продовольчої безпеки та інформаційних систем. Грантова підтримка науковців через Національний фонд досліджень у 2025 році становитиме 738 млн. грн. Це на 144 млн. грн. більше, ніж у попередньому році. На модернізацію дослідницької інфраструктури у 2025 році передбачено 544 млн. грн. Такі цифри свідчать про недофінансування на розвиток юридичних наук, які є рушійною силою в розвитку правової державності [12].

Одним із шляхів розв'язання проблеми є трансформація державних і комунальних закладів вищої освіти та наукових установ у статус публічних. Крім того, на практиці необхідно забезпечити рівність прав публічних та приватних закладів освіти й наукових установ у провадженні освітньої та наукової діяльності.

Слід зауважити, що в науковій сфері України не тільки існує недостатній обсяг фінансування, але має місце зношеність матеріально-технічної бази досліджень та старіння наукових кадрів.

Враховуючи значення юридичної науки для правової держави, українська влада повинна здійснювати належне фінансування, матеріально - технічно забезпечувати, і це суттєво вплине на її якість, конкурентоспроможність кадрів й корисність для соціально-економічного розвитку України. І зрозуміло, що розв'язання всіх цих та інших проблем, можна шляхом системного, якісного оновлення законодавства на основі юридичних наукових досліджень та прийняття виважених політичних й економічних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роз'яснення щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми: методичний посібник [А. Бутенко, Г. Денискіна, О. Єременко та ін.]. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2024. 127 с.
2. Сидоркіна Р.Д. Якісна вища освіта як гарантія успішного професійного майбутнього. *Юридичний науковий електронний журнал зб. наук. праць*. Запоріжжя, 2023. № 2. С. 51-54
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
4. Корчак Н.М. *Юридична наука в умовах сучасних викликів і загроз*. *Юридичний вісник*. 2(55), 2020. С. 218-223.
5. Сидоркіна Р.Д. Правовий нігілізм як антипод правової культури та шляхи його подолання: колективна монографія. *Вплив воєнного стану в Україні на подальший розвиток юриспруденції*. м. Рига. Латвія. 2024. С. 176-186
6. Гуменюк Т. Концепти функціонування сучасної юридичної науки. *Підприємництво, господарство і право*. № 4.2018.С. 188-192.
7. Дубасенюк О. А. Наука як рушійна сила суспільного розвитку та науково-технічного прогресу. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку*. 2024. С. 124-126.
8. Сидоркіна Р.Д. Практична складова навчального процесу як важливий чинник формування правової культури здобувачів вищої юридичної освіти/ *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки*. 17 травня 2024 року / Інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України. Київ. 2024. С. 20-22.
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Сидоркіна Р.Д. Проблеми забезпечення верховенства права в Україні як основоположного принципу побудови правової держави. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні: матеріали міжнародної науково – практичної конференції* (м. Одеса, 07-08 травня 2021 року). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2021. С. 6-9.
11. Луць Л.О. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історики - правовий часопис*. 2016. № 2. С. 20-26.
12. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19 листопада 2024 р. № 4059-ІХ. *Голос України*. 2024. 28 листопада.